

I. C. Højensgård:

Regionalsprog

– midtvejs mellem dialekt og rigsmål

Dialektforskning har som sit vigtige mål at beskrive dialekterne. Dette mål kan siges at være så meget vigtigere nu end tidligere, som dialekterne i dette århundrede rask forsvinder som talesprog. Målet er altså musealt: **opbevaring** (ved båndoptagelser, beskrivelse, lingvistisk behandling o.s.v), ligesom museumsfolk opbevarer og beskriver ting fra tidligere tider. Næsten alle artikler i de hidtil udkomne numre af Ord&Sag er af en sådan karakter, og af allerstørste betydning som “dialekt-museum” er naturligvis Jysk Ordbog og den tilsvarende ordbog over ømålene.

I de senere årtier har dialektforskerne også rettet opmærksomheden mod dialekternes **forandring**. Væsentlig forandring synes først at være sket i det sidste århundrede; indtil da har dialekterne været forbavsende stabile. Peter Skautrup skriver i Det danske Sprogs Historie (III, s.216) under omtale af sproget op til 1870: “Fra middelalderen ... havde det danske bondesamfund levet i ro. ... Dette forklarer, at også dialekterne havde levet i ro”. Et eksempel på stabiliteten finder Boel Bøggild-Andersen ved studium af Skast herreds tingbøger fra 1636-40, hvis dialektale træk som helhed er i overensstemmelse med den stedlige dialekts fremstrædelsesform i optegnelser fra omkring 1900.

Men i det sidste århundrede, og især efter 2. verdenskrig, er der sket en hurtigt accelererende forandring, som vel ender med dialekternes uddøen – med rigsdansk som alles talesprog. Studiet af dialekternes forfald er her i landet først kommet i gang for alvor i de sidste par årtier. Grunden er vel den, at arbejdet med beskrivelse af de genuine dialekter, før de uddør, har været så presserende. Dette kom til udtryk i “Rapport til Det humanistiske Forskningsråd 1974”, hvor dialektinsti-

tutterne satte dette arbejde som deres primære mål. (Kjeld Kristensen 1977-79, s.32). Et forslag fra Dansk Sprognævn om regionalsprog som undersøgelsesobjekt nød ikke fremme (Marie Bjerrum 1975, s.42).

Både dialekternes tidligere stabilitet og deres hensygnen i vort århundrede skyldes naturligvis samfundsforholdene, som uden for byerne tidligere ikke var underkastet store forandringer, men nu præges af livligt samkvem, radio og fjernsyn, flugten fra land til by o.s.v.

Men almindeligvis er det jo ikke det officielle høj-rigsdansk, der nu erstatter dialekterne som talesprog. Nok "lærer" alle rigsdansk i skolen; men det er absolut ikke det samme som at lære at tale rigsmålet. Den proces, at en person opvokset med dialekt går over til at tale rigsmål, er vist egentlig en lige så vanskelig proces som at lære at tale et fremmedsprog. Nogle sprogforskere mener, at ingen kan lære at tale et fremmedsprog fejlfrit, hvis han ikke har lært det før puberteten. Faktum er i hvert fald, at det rigsdansk, som den "dialektfødte" taler som voksen, næsten altid indeholder elementer fra hans dialekt. Sådanne elementer – "træk" kalder sprogforskerne dem – kan være karakteristiske for et stort område (f.eks. den fællesjyske apokope¹), for et mindre område (f.eks. manglede stød i landets sydligste egne) eller for et lille område (f.eks. den specielle accentuation, "melodien", i bornholmsk).

Et rigsdansk talesprog med dialektpræg kalder sprogfolk et **regionalsprog**, fordi det tales i en større eller mindre region. Men også bysprog som københavnsk og ålborgensisk benævnes sådan, uden at der længere kan erkendes en bagved liggende dialekt, som de talende er opvokset med. Så regionalsprog er et noget flydende begreb.

Studiet af regionalsprog

Noget dybtgående feltstudium af dialekternes forandring er som nævnt ikke foretaget her i landet før i de seneste årtier. Men der gives et par tidlige "forløbere", som beskæftiger sig med dialektudtynding, begge på basis af personligt kendskab til den undersøgte dialekt: Anker

¹ Apokope = "afskæring af ende", d.v.s. bortfald af tryksvagt -e i et ords slutning, f.eks. jysk *kom(m)* svarende til rigsmålets *komme*.

Jensen (1898) skriver, at af 385 voksne personer i Åby ved Århus talte 57% jysk dialekt, 17% talte blandingsprog, resten rigsmål. Peter Skautrup (1921) beskriver forskelle i talesprog mellem den ældre og den yngre generation af dialekttalende voksne i Tvis ved Holstebro. Meget senere, men med samme personlige baggrund, behandler Chr. Lisse (1964) nogle lydligge forandringer i ømålene, som skyldes påvirkning fra rigssprogets lokale variant, regionalsproget.

Men det er Inger Ej skjær, som i 1964 med en banebrydende artikel om regionalsprogsforskning i udlandet sætter gang i studiet også af danske dialekters forandring i nutiden. Hun refererer den betydelige udenlandske litteratur om dialektforandring og regionalsprog, som allerede forelå på det tidspunkt; desuden beskriver hun på grundlag af personligt kendskab en vestjysk dialekts forandring til regionalsprog (Vinderup nær Skive). Næsten samtidig beskrev Ella Jensen det århusianske regionalsprog, som hun kendte.

Herefter er der kommet en række betydelige arbejder, baseret på feltstudier: Først Hanne Louise Geist & Mogens Baumann Larsen, der studerede lokalsprog og regionalsprog på Bornholm hos skoleelever i Rønne og tre mindre byer (1974). Dernæst Kjeld Kristensen, der i samme stationsby som Inger Ej skjær studerede variationen i dialekten hos ca. 100 voksne (publiceret i 1977 og 1980). I de to arbejder introduceres moderne indsamlingsteknik, kritisk analyse og statistisk bearbejdelse af båndoptaget materiale. Regionalsprogets påvirkning på dialekten i et nordjysk sogn (Brovst, Øster Hanherred) er undersøgt af Jørn Lund i 1977 og af Kim Bengtson i 1985. I 1977 publicerede Karen Margrethe Pedersen en undersøgelse af skolebørns sprog i Gram (i Sønderjylland).

En gruppe dialektforskere har i samarbejde med lektorer fra Danmarks Lærerhøjskole studeret dialekten i Hirtshals (nær Hjørring) i et stort arbejde (udgivet 1983 under redaktion af Elisabeth Hansen & Jørn Lund). Skolebørns, læreres og forældres sprog belyses fra mange sider, sprogligt og sociologisk; bl.a. behandles spørgsmålet om tosprogethed (med dialekt og regionalsprog). Der er i Hirtshals på det tidspunkt endnu rent dialekttalende, foruden grupper hvor dialekten er

mere eller mindre udtyndet. (I nævnte bog er begrebet regionalsprog grundigt behandlet af J. Normann Jørgensen).

Inge Lise Pedersen har i 1986 publiceret en undersøgelse af unge menneskers holdninger til standardsprog, regionalsprog og dialekt i Vissenbjerg (på Fyn). Talesprogsvariationen i Odder (syd for Århus) er undersøgt af Bent Jul Nielsen & Magda Nyberg (1988 og 1989); specielt undersøgtes forekomsten af “yngre rigsmålsformer” i skoleelevers sprog. Endelig har Magda Nyberg i 1991 beskrevet nogle unge sønderjydere rigsmålstilegnelse; de er alle tosprogede.

I flere af de nævnte arbejder peges der på, at dialekttalende almindeligvis ikke ender med at bruge officielt rigsmål, men “en vestjysk norm” (Inger Ejskjær), “limfjordsdansk eller ålborgensisk” (Kim Bengtson), “Rønne-fint” (Geist & Baumann Larsen) etc. – altså regionalsprog.

Også regionalsprog forandrer sig naturligvis, og det er København der er udbredelsescentrum for sprogforandringerne i hele landet – i formen “yngre københavnsk” (Jørn Lund).

Behandlingen af det materiale, der indhøstes gennem undersøgelser som de nævnte, består almindeligvis i, at man opstiller træk specifikke for stedets oprindelige dialekt, og undersøger hvilke træk der er bevaret, og hvilke der er gået tabt. Resultaterne af de meget forskelligartede undersøgelser er vanskelige at sammenfatte. Men en grov konklusion er, at de dialekttræk, som afviger mest markant fra rigsmålet, i almindelighed forsvinder først. Mere specifikt ser det ud til, at de elementer, som under ét kaldes **prosodi** (dvs. ordstruktur, tryk, stød m.v.), holder sig relativt godt; **lyd-elementer** (rigsmålafvigende udtale af vokaler og konsonanter) bevares eller forsvinder i meget forskelligt omfang; derimod opgives dialektens specielle **bøjninger** relativt let; og hvad angår dialektens særlige **ordforråd**, forsvinder det i takt med de ældre arbejdsprocesser og sociale forhold, ordene betegner.

Det allermest stabile element i dialekten er dog nok den såkaldte **sætningsintonation**, “sprogmelodien”. Når vi så let kan kende en jyde, en fynbo, en københavner o.s.v. på hans tale, selv om han taler rigsmål, så skyldes det jo melodien i hans sprog. Dette element er ofte omtalt i

litteraturen, men ikke indgående behandlet – af den simple grund, at vi (endnu) ikke har et praktisk brugeligt notationssystem. Men Nina Grønnum har i en række arbejder (1981-1989) publiceret undersøgelser af talesprog med elektroniske hjælpemidler, hvorved man kan få en grafisk fremstilling af tonehøjde, sætningstryk m.m. i simple sætninger. Interessante forskelle mellem regionalsprog i nogle danske byer er illustreret her.

Tosprogethed og kodeskrift

I det foregående er talt om overførelse af bestemte træk fra dialekten til rigsmål (regionalsprog), hvilket kunne forlede til at tro, at det enkelte regionalsprog er veldefinerbart. Det er ikke tilfældet. Der er tværtimod altid stor variation, hvad angår dialektale træk i regionalsproget. Ikke alle med samme sproglige og sociale baggrund overfører samme træk fra dialekten til regionalsproget. Ja ikke engang den enkelte person bruger et fast sæt af dialektale træk i sin tale; sprogbrugen er afhængig af, hvem han taler med. Et regionalsprog er altså også på den måde et flydende begreb – ganske modsat dialekten, som har sine helt faste regler for lydforhold, bøjning og sætningsbygning.

Et spørgsmål, som har beskæftiget dialektforskerne, er om regional-sprogstalende er tosprogede, om de skifter mellem to klart adskillelige “koder”: et mere dialektært sprog og et overvejende rigsmållignende regionalsprog. Spørgsmålet er belyst i nogle af de omtalte undersøgelser, og som venteligt påvises en sådan tosprogethed nogle steder:

Mest udpræget i Sønderjylland (K.M.Pedersen 1977 og Magda Nyberg 1991). Her kan man vel ovenikøbet tale om to sæt tosprogethed: sønderjysk dialekt overfor regionalt rigsdansk, og sønderjysk overfor tysk. Denne tosprogethed er som bekendt så stærk, at den også fungerer uden for landsdelen: hvor sønderjyder ellers træffer hinanden, taler de sønderjysk indbyrdes, f.eks. studenterne i universitetsbyerne. Denne sproglige selvbevidsthed har jo en historisk forklaring.

I Hirtshals fandt forskergruppen, at de fleste yngre er tosprogede: de taler en mere eller mindre ægte dialekt samt det regionale rigsdansk. Afgørende for hvordan man taler er, hvem man taler med, i nogen grad også hvad man taler om.

Derimod fandt Kjeld Kristensen ikke, at beboerne i Vinderup var tosprogede: de var grupperet i overvejende dialekt-talende og overvejende regionalsprogtalende. Kodeskift havde ikke væsentlig betydning.

Heller ikke Jørn Lund og Kim Bengtson fandt i Hanherred tegn på tosprogethed hos beboerne. Den sproglige tilstand var kendetegnet ved flydende overgangsformer mellem dialekt og regionalt rigsdansk.

Men naturligvis er der overalt enkeltpersoner, som er tydeligt tosprogede, f.eks. betinget af deres sociale forhold: kommis'en i landsbybrugsen med den meget blandede kundekreds; eller bondestudenten, som taler (regionalt) rigsdansk i universitetsbyen, men ægte dialekt derhjemme på landet i ferierne. En "dialektfødt", som er blevet rigsmålstalende, glemmer vist aldrig sin barndoms dialekt.

Et sydvestvendsselsk regionalsprog

Som et eksempel på rigssprog med dialektale træk (regionalsprog) bringes på de følgende sider uddrag af en båndoptaget samtale fra Saltum sogn (i det sydvestlige Vendsyssel) mellem en 90-årig fader og hans 70-årige søn. Faderen taler en relativt ren dialekt, medens sønnen taler regionalsprog, baseret på faderens dialekt. Jeg har egentlig udskrevet båndoptagelsen med henblik på faderens sprog, som har Jysk Ordbogs umiddelbare interesse; men i denne sammenhæng er det altså sønnens replikker (markeret med et fedt **S**), vi skal se nærmere på – medens faderens replikker udelukkende skal tjene som dialektalt referencepunkt.

Det vil ikke tjene noget formål her at forsøge en udtømmende, statistisk underbygget beskrivelse af sønnens regionalsprog – sådan som fagfolk plejer at gribe sagen an. Ord&Sags læsere vil være bedre tjent med, at jeg peger på et antal træk, som kommer tydeligt til udtryk i de valgte tekstafsnit og kan belægges med enkle eksempler – og allerhelst sådan, at sønnens regionalsproglige og faderens dialektale sprogtræk kan sættes klart op over for hinanden. Når jeg giver eksempler, vil jeg i parentes tilføje oversættelse og linjehenvielse til teksten.²

² Viggo Sørensen (Jysk Ordbog) står for den endelige udformning af de følgende afsnit, som hviler på både hans og mine iagttagelser.

Lydskrift: Jysk Ordbogs, dog:

R = fortunge-r (J.O.: r).

' = stød (J.O.: ' el. ')

Peter og Lars Olsen:

- ...
- 1 **S:** ja - å 'da-ð'u 'så blew 'gift mæ 'mo'r - da fløt du 'en' i 'mo'rs 'hjæm'
 'sò'nt æ lelə 'huwsman₁stè i 'uð₁kantæn a 'mo'sæn - i 'ò·by 'skòw₁æ·ŋ - å
- 3 'de-w'ar jo æn 'sto'r får'an'dreŋ - 'hwa 'sa· 'o·by₁fålkæn får èk'sæmpəl 'te
 din dia'lèkt ... ₁saltom 'hjæ'rmslæ
- 5 **F:** di 'gRij·nt jo 'æ-m'æ - får 'a 'plö·j jo
S: du 'plø·ə - du sku 'uw' å 'plø·
- 7 **F:** 'a sku 'uk å 'plø·
S: 'hwa 'sku-ð'i i 'ò·by
- 9 **F:** 'di sku 'uk å 'plø·w
- ...
- 11 **S:** ja hwò 'sto'r 'war 'èjæn₁domæn dèr'uw·ð
F: we 'bæstæmur - ja· dèr 'war jo 'fij'r å 'ty·w tøjær 'laj' de høt te
 'huksə - mæn dèr wa 'ijŋtj 'ò·ŋt æn tRe tøjær 'laj' 'åp₁dørkə 'jo'r -
- 13 'ræstæn 'de-w'a 'mu's - 'de-w'a 'løŋ' å 'wòj' - 'bæstə 'ha· dè 'hè'r 'kow' å
 'de 'jik da 'gåt nåk
- 15 **S:** ja - 'så 'ha· hon 'åsə nò 'gès
F: 'hon 'ha· 'åsə nò 'jès - hon 'ha· 'fijə 'jès - å 'så sòlt hon
 nò 'jèjsleŋær om 'får'o'ræn - 'a 'tRow'ær hon fæk 'fijə 'kRo·nær pær 'støk -
- 17 'de töt di wa få 'møj' - di wil ha 'pRijsæn 'tRøkə - mæn 'de 'wil
 19 hon gåt nåk 'ijŋtj - hon ha 'bRo'q få 'pæŋæn
- ...
- 21 **S:** mæn 'de lelə 'huws₁manstè 'de ku jo 'ek 'fø·ð æn fa'mil'jə - du war
 'nø't 'te'-å 'tje·n æn smuwl 'pæŋ· we 'sijðæn ₁a
- 23 **F:** 'uw· 'ha - 'de-w'ar a 'nøj' te - å 'de-w'a jo 'let - 'wi 'fæk æn ₁kRo·næs
 'pæ·ŋ
 om 'daw'n
- 25 ...
- 27 **S:** 'så hit do 'åsə 'pò'-å slå 'løŋ'
F: 'så slow a 'løŋ' ja - å 'dè'ə ku a - a 'fæk 'fæm' å 'tRæ·wə 'kRo·nær
 'får'-æ læs - å di mat 'lè's 'òlt 'de-ð'i 'ku - di war jo be'gè'rli -
- 29 dè wa 'åsə 'jæn' 'hèj - 'a 'teŋtj a 'ha· 'tow' 'læs - 'hèj 'tòw' ðe 'hi·lə -

Dialekt fra Saltum sogn (topogr. nr. 1274), Hvetbo herred.
 Indtalere: Peter Olsen, født 1894, og hans søn Lars Olsen, født 1914.
 Optager: Lars Olsen 1984.
 Udskriver: Jens Chr. Højensgård 1991.

Samtale mellem fader og søn

...

- 1 **S:** Ja. Og da du så blev gift med mor, da flyttede du ind i mors hjem,
 sådan et lille husmandssted i udkanten af mosen, – i Åby Skovenge. Og
 3 det var jo en stor forandring. Hvad sagde Åby-folkene for eksempel til
 din dialekt ... Saltum-Hjerimitslev?
 5 **F:** De grinede jo af mig, for jeg ‘pløjede’ jo.
S: Du ‘pløede’ – du skulle ud og ‘pløe’?
 7 **F:** Jeg skulle ud og ‘pløe’.
S: Hvad skulle de i Åby?
 9 **F:** De skulle ud og ‘pløve’.

...

- S:** Ja, hvor stor var ejendommen derude?
 11 **F:** Ved Bedstemor? Ja, der var jo fire og tyve tønder land, der hørte til
 huset, men der var ikke andet end tre tønder land opdyrket jord,
 13 resten det var mose, det var lyng og vand. Bedste havde den her ko, og
 det gik da godt nok.
 15 **S:** Ja, så havde hun også nogle gæs?
F: Hun havde også nogle gæs, hun havde fire gæs. Og så solgte hun
 17 nogle gæslinger om foråret, jeg tror hun fik fire kroner per styk.
 Det syntes de var for meget, de ville have prisen trykket; men det ville
 19 hun godt nok ikke, hun havde brug for pengene.

...

- S:** Men det lille husmandssted, det kunne jo ikke føde en familie. Du var
 21 nødt til at tjene en smule penge ved siden af.
F: Uha, det var jeg nødt til. Og det var jo lidt –, vi fik en kroners penge
 23 om dagen.

...

- S:** Så hittede du også på at slå lyng?
 25 **F:** Så slog jeg lyng, ja, og der kunne jeg –, jeg fik fem og tredive kroner
 for et læs. Og de måtte læsse alt det de kunne. De var jo begærlige.
 27 Der var også een, han – jeg tænkte jeg havde to læs – han tog det hele.
 Men så var det heldigt, han væltede da og splittede hele skidtet (ad),
 29 inden han kom hjem.

mæn 'sɑ̃ war æ 'hèlði - hɛj 'wɛltj da ɑ̃ 'splet 'hi:lə 'skitə
'e:n hɛj kam 'hjæm'

31

...

S: war-ə 'ij̃t 'no:ə 'mæ han 'ha: æn 'sykəl i 'læsə 'ɑ̃sə

33

F: jòw 'hɛj 'ha: æn 'nyjtj 'sykəl ɑ̃ 'sykəlt dèr'ɸw'ər ɑ̃ 'sɑ̃'-æn 'da:w,lɛjər dèr
wa 'tjy:rən mæ 'hæ:stən - 'sɑ̃ fæk wi 'dæj' 'uw:n i 'læsə -'dæj' kam 'nè:n

35

'ɑ̃j'ər 'lɸn'ən ɑ̃ 'dæj' so 'ij̃ntj 'sɑ̃ 'gɑ̃t 'uk 'dæj' 'gɑ̃ŋ' 'dæj' kam 'ɑ̃p

S: hwò'dan sɑ̃ 'wòw'nən 'uw'ð

37

F: 'ja: -'dæj' so 'hèlsən 'nɑ̃k 'nu:kòn 'splet 'æ - hɛj 'wɛltj wes æn 'gɑ̃ŋ'
'te 'e:n hɛj kam 'hjæm' - de blɸw jo 'a:wtən 'e:n 'pjɑ̃ltjən kam ɑ̃'stè

S: 'du ha 'ekə 'spo:r 'on't 'a'-æ 'mæ ham

39

F: 'e:kə 'spu'ə - a 'uŋtj ham æ 'gɑ̃t

...

41

S: 'i fɑ̃'sto'ð ɑ̃ 'ta-ð'e mæ 'gɑ̃t hu'mɸr 'dæn' 'gɑ̃ŋ' - ɑ̃ 'i ku 'unər-
'hòl jèr 'sèl' - dèr war 'eŋən 'ra'ðio èlər 'fjærn,sjy'n

43

F: ja 'wi ku 'gRij:n æ 'mɑ̃nə 'teŋ' - om 'a:wt,neŋən ku wi go 'sam'əl ɑ̃
'fɑ̃'-æn kɑ̃p 'kafə - ɑ̃ 'ha: wi 'ij̃ntj 'ð'ntj 'sɑ̃ 'fæk wi æn 'wustə 'mèlma - 'de-

45

w'a 'u'mærkə

S: mæn 'sɑ̃ 'gik 'ɑ̃:rənə - ɑ̃ di sku 'te'-ɑ̃ dyrk 'mo:sən 'ɑ̃p -'de-w'ar i 'netən
'hunrə ɑ̃ 'e'n ɑ̃ 'ty:w - ka ðu 'husk 'hwa 'fɑ̃lk pɑ̃ 'èj'nən 'sa: te
ðæn e'læn'di i'de' 'sta'tən hað 'fò:əð

47

F: dèr 'wa 'jæn' de hjèt kRestən 'tomsən 'u:w pɑ̃ 'o:by 'skòw,æ:ŋ - hɛj 'sò-
- 'nò'-æ ði sku 'tɑ̃si - 'sò: hɛj - 'puw' - 'sò: hɛj - 'de ka 'ij̃ŋ

51

læ sæ 'jòr - 'de war 'u,muw'li - mæn de 'ku læ sæ 'jòr

S: ɑ̃ 'du-w'ar 'mèl'əm di 'fòrstə - 'du war 'e'n 'a-ð'əm

F: 'a-w'ar ɑ̃ ði 'fòst dè wa 'mæ

53

...

S: ɑ̃ 'si'l om de wa 'hɑ̃rt 'a:r,bèjðə 'sɑ̃

55

F: jamən 'wi-w'ar 'ò:l 'tijər 'gɑ̃t te'pas

S: jè ka 'husk i 'ha: æ 'a:rbès,skuw'r - 'sò'nt æ betə 'træ,skuw'r - 'dè'r
ha i 'ma:lət villa 'sɑ̃r'qən,frij' 'pɑ̃

57

F: ja 'de ku wi 'bè:r - ɑ̃ 'dè'ə 'spijst wi wò 'mèl,maər - ɑ̃ 'dRak wòs

59

'kafə ɑ̃ 'snakə - ɑ̃ 'sɑ̃ 'tòw' wi æn 'òr'nli 'skRò' ɑ̃ 'sɑ̃ jik wi 'po'-æn
i'jæn - de 'kne'b 'mæ'-ɑ̃ fɑ̃ 'u,kRasneŋ 'sɑ̃m: 'tijər - a 'ha: æn 'swòq'ər

61

'ɸwər i 'westə - 'hɛj 'rɸqt 'mɸj' - 'de 'fæk a ðe 'hi:lə - ɑ̃ 'sɑ̃ ku a
æn'da 'hjælp di 'ajər ɑ̃sə æ 'betə,kòn 'sɑ̃m: 'tijər

63

S: jè har 'hò'rt i brugt 'snuw's ɑ̃sə 'sɑ̃m: 'tij-ðər

F: 'ja: - 'de-w'a 'ij̃ŋ 'gɑ̃t

65

S: jè har 'hò'rt æn hi'sto'riə 'om' æn'gɑ̃ŋ' i 'gik 'pɑ̃'-æn 'lan' 'ræk i sku
'hjæm' - ɑ̃ 'sɑ̃ 'sa: ðo 'te-m'as 'bon,går - 'gi-m'æ 'li:q æn 'snuw's - 'han

67

'ha: æn 'he'l del 'snuw's ɑ̃ 'du 'to'q æn 'òr'nli 'prij's - ɑ̃ 'sɑ̃ lo ðu ðæn gɑ̃
'wij-ðərə te 'he:lə 'rækən - da 'èskən kom te'ba:q te 'man'ən - 'sɑ̃-w'ar ən 'tɑ̃m'

F: wi 'di:lt jo 'om'-ə

69

...

...

S: Var der ikke noget med, (at) han havde en cykel i læsset også?

31 **F:** Jo, han havde en ny cykel og cyklede derover, og så en daglejer, der
var kørende med hestene. Så fik vi den oven i læsset. Den kom ned
33 under lyngen, og den så ikke så godt ud, dengang den kom op.

S: Hvordan så vognen ud?

35 **F:** Jah, den så ellers nok noget korn splittet ad. Han væltede vist en gang
til, inden han kom hjem. Det blev jo aften, inden pjalten kom af sted.

37 **S:** Du havde ikke spor ondt af det med ham?

F: Ikke spor, jeg undte ham det godt!

...

39 **S:** I forstod at tage det med godt humør den gang. Og I kunne under-
holde jer selv – der var ingen radio eller fjernsyn.

41 **F:** Ja, vi kunne grine af mange ting. Om aftenen kunne vi gå sammen og
43 få en kop kaffe, og havde vi ikke andet, så fik vi en oste-melmad. Det
var udmærket.

S: Men så gik årene, og de skulle til at dyrke mosen op, det var i nitten
45 hundrede og en og tyve. Kan du huske, hvad folk på egnen sagde til
den elendige idé, staten havde fået?

47 **F:** Der var en, der hed Kristen Thomsen ude på Åby Skovenge, han sagde:
49 “Nu er de sgu tossede”, sagde han. “Puh”, sagde han, “det kan ikke
lade sig gøre”. Det var umuligt! Men det kunne lade sig gøre.

S: Og du var mellem de første, du var en af dem.

51 **F:** Jeg var af de første, der var med.

...

S: Og selv om det var hårdt arbejde, så –

53 **F:** Jamen, vi var altid godt tilpas.

S: Jeg kan huske, I havde et arbejdsskur, sådan et lille træskur. Der
55 havde I malet “Villa Sorgenfri” på.

F: Ja. Det kunne vi bære. Og der spiste vi vore melmader og drak vores
57 kaffe og snakkede og så tog vi en ordentlig skrå og så gik vi på den
igen. Det kneb med at få udkradsning somme tider. Jeg havde en svoger
59ovre i Vedsted, han røg meget, det fik jeg det hele, og så kunne jeg
endda hjælpe de andre også en smule somme tider.

61 **S:** Jeg har hørt, I brugte snus også somme tider.

F: Ja, det var ikke godt.

63 **S:** Jeg har hørt en historie om engang I gik på en lang række, I skulle
hjem. Og så sagde du til Mads Bundgård: “Giv mig lige en snus”. Han
65 havde en hel del snus. Og du tog en ordentlig pris, og så lod du gå
videre til hele rækken. Da æsken kom tilbage til manden, så var den tom!

67 **F:** Vi delte jo om det.

...

S: Der var også engang, ham I kaldte Wullepeter, han kunne ikke rigtigt
69 få grøften til at passe.

- 71 **S:** dèr war 'àsə ən'gəŋ' 'ham i kalt 'wulə₁pe'tər - han ku 'ijjtj 'rèjti
få 'grøftən 'te'-å 'pas
- 73 **F:** nè:j - 'de wa jo 'gal't - de wa 'mæ å 'jæn' te 'wi stak-ən 'åp - 'så tèt
di wi 'ha: æ få 'læt så - så 'de wil hēj 'àsə te - å 'så 'si:n hēj wa
så 'far-ə - 'så bløw-ən jo få 'bre' få 'òwən - 'så ka-ən jo 'ijjə kom
- 75 'te'-å 'pas i 'buj'ən - de wa få 'møj' - 'så sku wi 'te'-å mòl-ən 'åp -
'så 'sò: 'pe'tər - 'puw' 'ha - 'sò: hēj - a hò stokən ən 'tijtj 'me'tər få
'bRe' - 'sò: hēj
- 77 **S:** de wa 'tij' sænti'me'tər på 'hwè'ə 'sij
...
- 79 **S:** mæn æftər'hån'ðən 'så wa dèr 'gra'wə ən 'mæn'ðə 'grøftər i 'mo:sən -
i be'gønt jo 'àsə fra 'øst₁siðən - fra 'tyl₁strop
- 81 **F:** 'dè'ə be'jøn̄t di jo å 'frè:s - di ha 'tjøbt 'tow' 'stu:ə ma'skij'nər i 'tysk₁laj
- 'sò'nt æ pa 'brugt 'nu:n - di kalt dæm 'frè:sər
- 83 **S:** de wa altså æ par 'mèj:əð 'sto:r 'trak₁torər
F: 'de-w'ar æ pa 'stu:ə 'trak₁torər - å 'så-w'a ðè 'stu:ə 'hyw'l - a ku 'nåk
85 'sto 'ræt 'e:n 'i'-æ 'hyw'l - 'a'-æ ði 'hè'r 'hujər å 'tow'-å hal'fjès
sænti'me'tər - å 'a ku 'gåt sto 'ræt 'e:n i 'sò'nt æ 'hyw'l - mæn dè
sku jo 'nu:n ma'skij'n₁kraft te 'sò'nt ən 'jæn' - å 'så-w'a ðə 'sò'nt æ
- 87 apa'ra't dè 'ba'q (?) 'we de 'snur:ə å 'hakə
...
- 89 **S:** - ja 'vi blew 'let får'styr'ə - dèr kom en 'na:bo får'bij' - å 'de'-ær 'tit di
komər 'en' 'får'-å 'få'-æn 'sluð'ər - 'vi-w'a 'we'-å 'snak 'om' 'da-ð'o blew
91 lokə 'en' 'a-ð'æn 'hè'r 'læm' 'uwð i 'køknə 'we-ð'æn 'hè'r gaməl 'ko:n - du
blew lokə 'en' i 'skår₁ste'nən - hwò'dan 'wa-ð'e 'dè'r 'e:n
- 93 **F:** 'de jik da 'gåt nåk 'en' 'te' hon be'jøn̄tj å 'ra:q i kom'fjyrə - 'de
ha 'hon jo ... 'a 'bånkə på 'læm'ən - 'dæj' wa 'lut - 'hon høt
95 'e:n 'teŋ' - å 'gnistərn 'di 'kam - 'så 'teŋtj 'a - 'dè'r æ 'ijjntj 'ò:ntj ən
å 're: sæ - 'så sætər 'a 'uwn 'uk å 'skåstjèn - a ku jo 'nåk go
97 'åp 'sò'nt mæ 'Rø'qən å 'knè'ərn - så ku a 'li:q slæp mæ i'jæm'əl
'nè'ə a sat 'armən 'uwn 'uk - 'så 'kam 'a 'uwn uk - å 'så 'ste'q 'a 'ni'ə æ
- 99 'ta'qə
S: 'så-w'a 'skår₁ste'nən 'rænsə
- 101 **F:** 'hon bløw jo få'skRækə de'hè'ə gaməl 'ku:n - jamæn 'gu - 'hwa
komər do 'fRå - 'sò: hon - 'a komə ða 'uk å 'skå₁stjèn - 'sò: 'a
- 103 **S:** dær sku 'ekə rænsəs 'me:r 'skår₁sten 'dè'r så - 'du 'fik din 'kro:n
F: 'a 'fæk 'kRo:nən ja - å 'så 'skRe' 'a'-i₁jæn 'te-ð'e 'næst - 'a smut
jo 'lån̄s æ 'ta:q₁rø:qneŋən - 'de-w'a 'gåt nåk
- 105 ...
- 107 **S:** 'fål'k 'snakər 'säm̄ti 'om' di 'go: 'gaməl 'da: - 'wa-ð'i 'nu så 'go: -
'du har jo 'prøw'ə ðæm 'på-ð'in 'èj'ən 'kråp
F: ja: - a 'wè'-ə sku 'ijjntj ... a tèt a 'ha:-ə 'liså 'gåt
- 109 'dæj' 'gån' - a war 'ò:l 'tijər 'gåt te'frès - de ku jo 'nåk blyw 'mø:rk

F: Nej, det var jo galt. Det var mig og een til, vi stak den op. Så syntes
71 de, vi havde det for let så. Så det ville han også til. Og så siden han var
73 så færdig, så blev den jo for bred foroven. Så kan den jo ikke komme
75 til at passe i bunden, det var for meget. Så skulle vi til at måle den op.
Så sagde Peter: “Puh ha”, sagde han, “jeg har stukket den ti meter for
bred”, sagde han.

S: Det var ti centimeter på hver side!

...

77 S: Men efterhånden, så var der jo gravet en mængde grøfter i mosen, –
I begyndte jo også fra østsiden, fra Tylstrup.

79 F: Der begyndte de jo at fræse. De havde købt to store maskiner i Tysk-
land, sådan et par brugte nogle. De kaldte dem fræsere.

81 S: Det var altså et par meget store traktorer.

F: Det var et par store traktorer, og så var der store hjul. Jeg kunne nok
83 stå ret inden i et hjul – jeg er de her hundrede og to og halvfjers
centimeter, og jeg kunne godt stå ret inden i sådan et hjul. Men der
85 skulle jo nogen maskinkraft til sådan en. Og så var der sådan et
apparat, der bag (?) ved, der snurrede og hakkede.

...

87 S: – Ja, vi blev jo lidt forstyrret. Der kom en nabo forbi, og det er tit de
kommer ind for at få en sludder. – Vi var ved at snakke om, da du blev
89 lukket ind ad den her lem ude i køkkenet ved den her gamle kone, du
blev lukket ind i skorstenen. Hvordan var det der inde?

91 F: Det gik da godt nok, indtil hun begyndte at rage i komfuret. Det
havde hun jo ... Jeg bankede på lemmen, den var lukket. Hun hørte
93 ingen ting. Og gnisterne de kom. Så tænkte jeg: Der er ikke andet end
at redde sig, så sætter jeg oven ud af skorstenen. Jeg kunne jo nok gå
95 op sådan med ryggen og knæene. Så kunne jeg lige slippe mig igennem,
når jeg satte armene oven ud. Så kom jeg oven ud, og så steg jeg ned af
97 taget.

S: Så var skorstenen rensed!

99 F: Hun blev jo forskrækket, den her gamle kone. “Jamen, gud, hvad kom-
mer du fra?”, sagde hun. “Jeg kommer da ud af skorstenen”, sagde jeg.

101 S: Der skulle ikke renses mere skorsten der så. Du fik din krone.

F: Jeg fik kronen, ja, – og så skred jeg igen til den næste. Jeg smuttede
103 jo langs ad tagrygningen. Det var godt nok.

...

S: Folk snakker sommetider om de gode gamle dage. Var de nu så gode?
105 Du har jo prøvet dem på din egen krop.

F: Jah, jeg ved det sgu ikke ... Jeg syntes, jeg havde det lige så godt
107 dengang. Jeg var altid godt tilfreds. Det kunne jo nok blive mørke
tider, men de kunne jo også overvindes. Det var bare at spytte i næver-
109 ne, og så tog vi fat igen ... Men nu har jeg det på det grønne – nu er

- 111 *'tijər - mæn 'di ku jo 'åsə 'ðwər₁wejəs de wa 'ba:rə å 'sput i 'næwærn*
å 'så tow wi 'fat i'jæn ... mæn 'nò 'hò'r a æ 'på-ð'e 'grönə - 'nò ær
a 'på-ð'e 'gRö'n 'gRe'n - 'nò ser a å 'hò'r-æ 'gåt - 'a 'hò'r æn dèjli
 113 *'lèj'lihjè å 'fø'n komer 'ej' æ 'lo-kə 'dø'r - ha' a 'nè'r 'sò' -*
'dæj' 'komər frå 'pan'₁dRop 'hè'ə 'åp 'hwè'ə 'mèja
- 115 *... S: 'næj' - 'nu har vi 'få'əd æn 'snak om 'gaməl 'da'ə - vi æ 'åsə kāmən 'åp*
te 'nu₁tij'ðən - å 'du har 'åp₁le'weð 'mèjəð 'i ðin 'lan' 'tij'ð - 'du'-æ 'gåt
 117 *på 'wèj' 'te'-å 'bli'w*
'e'n å hal'fæm's - å 'hèl₁breðə æ tel'frès₁stel'anə
- 119 *F: 'de'-æ så 'gåt - a ska te 'sku:l i 'ætəmèja - 'så fo wi 'kafə - å 'så*
wijsə di nò 'lyjsbeleðər å 'sò'nt 'jit å 'ð'ntj - å 'så sku wi wes (?)
spel 'kòrt - å 'så'-æ 'dæj' da 'snò't 'go'ə
S: 'ja - mæn de ka 'ske' vi en 'anən 'gaŋ' ka 'fò'-ən 'snak 'om' 'et èlær
'anəd - 'nu ka vi jo 'så 'slut 'få-ð'an 'hè'r 'gaŋ'

Prosodi

Et af de bedst bevarede dialekttræk i sønnens sprog er **apokopen** (jf. note 1). Eksempler kan gribes i flæng: *tje'n* (tjene, 21), *ty'w* (tyve, 45), *e'n* (inde, 90); *dyrk* (dyrke, 44), *husk* (huske, 54), *pas* (passe, 69), *slut* (slutte, 120); *gaməl* (gamle, 89), etc. I et tilfælde som *fløt* (flyttede, 1) udgår dialektformen fra en ældre form på *-te* (**fløtə*, svarende til hvis rigsmålet havde datidsformen *flyt-te* i stedet for *flyttede*). I flere tilfælde, hvor sønnen mangler apokope, er han stadig i overensstemmelse med sin barndoms dialekt: *betə* (bitte, 54), *he'lə* (hele, 66), *åsə* (også, 24) – ord, der også på vendelbomål ender på *-ə* ligesom faderens gentagne *kafə* (kaffe, f.eks. 42). Det samme gælder de mange datids- og fortidsformer, som ender på *-ə*, men herom senere (i afsnittet om bøjningsformer). Derimod er sønnens *hunrə* (hundrede, 45) udtryk for rigsmålspåvirkning – jf. faderens *hujər* (83) – og det samme gælder *-ə* i nogle dialektfremmede gloser: *mæŋ'ðə* (mængde, 77), *tel'frès₁stel'anə* (tilfredsstillende, 115) etc.

De forlængelser af ordets trykstærke vokal, som apokopen ofte har medført

111 jeg på den grønne gren, nu sidder jeg og har det godt. Jeg har en dejlig
lejlighed og føden kommer ind ad lukkede døre, havde jeg nær sagt,
den kommer fra Pandrup herop hver middag.

...

113 S: Nej. – Nu har vi fået en snak om gamle dage. Vi er også kommet op
til nutiden. Og du har oplevet meget i din lange tid. Du er godt på
115 vej til at blive en og halvfems, og helbredet er tilfredsstillende.

F: Det er så godt. Jeg skal til skole i eftermiddag. Så får vi kaffe, og så
117 viser de nogle lysbilleder og sådan et og andet. Og så skulle vi vist (?)
spille kort. Og så er den dag snart gået.

119 S: Ja. Men det kan ske, vi en anden gang kan få en snak om et eller
andet. Nu kan vi jo slutte for den her gang.

ligger i de fleste andre jyske dialekter og i en del regionaljysk): *lan̩*
(lange, 114), *pæŋ* (penge, 21) – jf. faderens *pæŋ* (22).

Alene disse træk (apokope og “erstatningslængde”) karakteriserer sønnens sprog som jysk regionalsprog. Men også vendelbomålets særlige stød-forhold er ret velbevarede hos sønnen. Der er f.eks. talrige eksempler på det såkaldte “**enklisestød**”, dvs. at der på overgangen mellem et kort trykstærkt ord, der ender på vokal, og et efterfølgende kort tryksvagt ord fremkommer stød. Også her kan man gribe i flæng i teksten: *'da-ð'u* (da du, 1), *'de-w'ar* (det var, 3), *'te'-å* (til at, 21), *'a'-æ* (af det, 37). At sønnen på dette punkt følger faderen, kan læseren let overbevise sig om.

Et særlig træk for vendelbomålet (og nogle få andre nordjyske dialekter) er mangelen på længde og stød i forholdsord og andre småord, når de står alene og trykstærkt: *we 'sij·ðan* ₁*a* (ved siden af, 21; i rigsmålet hedder det ... *'a'*), *'ma·læt* ... *'på* (malet på, 41). Også her følger sønnen sin faders sprogbrug.

Hvad angår jyskens manglende stød i ord, der ender på stemt + u-stemt konsonant, kan der findes et antal eksempler i sønnens replikker, f.eks. *uðkantən* (udkanten, 2; i rigsmålet udtales det *-kan'tən*), *fålk*

(folk, 45), *be'gønt* (begyndte, 78). Men også – lidt færre – eksempler på rigsmålspåvirkning: *fål'k* (104), *hal'fæm's* (halvfems, 115).

Efter *i*, *y*, *u* er stødet i ægte vendelbomål ofte erstattet af *-tj* eller *-k* (ved såkaldt “klusilspring”). Dette dialekttræk har sønnen helt opgivet. Han siger *uw'(ð)* (ud, 6, 34), *tij'* (tid, 75), medens faderen på gammel dialekt siger *uk* (7, 94), *tijtj* (74) m.v.

Rigsmålsafvigende **tryk** finder man adskillige eksempler på i sønnens replikker. Han betoner på bedste jysk – og lige så konsekvent som faderen – den indledende præposition i forbindelser som: *'we-ð'æn 'hè'r gaməl 'ko:n* (ved den her gamle kone, 89), *'om' di 'go' 'gaməl 'da'* (om de gode gamle dage, 104). Han siger *'trak₁torər* (traktorer, 81 – én linje før faderen bekræfter dette som dialekt). Endelig har han flere steder bevaret en nordjysk tilbøjelighed til svækkelse af trykket på sidsteleddet af sammensætninger (med deraf følgende tab af evt. stød,) så det hedder *'èjən₁domən* (ejendommen, 10), *'bon₁gå'r* (Bundgård, 64), *'unər₁hòl* (underhold, 40) – modsat rigsmålets *-₁dom'ən*, *-₁gå'r*, *-₁hå'l'*. Ligesom hans *'skår₁sten* (skorsten, 101) er et regionalsprogligt ekko af faderens *'skåstjèn* (94).

Til slut et par ord om **sætningsintonationen**. Den er som nævnt vanskelig at beskrive metodisk. Men jeg, som fra barnsben kender Saltumdialektens intonation, hører den uændret videreført i sønnens regionalprog. Og det er formentlig en medvirkende årsag til, at dialektens tryk- og stødforhold har holdt sig så intakte hos ham.

Lyd

Af dialektens **konsonanter** er *w-*, *hw-*, *hj-* og *ð-* i begyndelsen af ord (svarende til rigsmålets *v-*, *j-*, *d-*) bevaret uændret i sønnens sprog: *war* (var, 20 mv.), *wèj'* (vej, 114); *hwa* (hvad, 3 mv.), *hjæm'* (hjem, 1); *ka ðu* (kan du, 45) – for at nævne nogle eksempler i flæng. Disse forlyd er stærkt medvirkende til, at sønnens regionalprog opfattes som nordjysk.

Derimod finder man ingen af dialektens øvrige rigsmålsafvigende konsonanter bevaret. F.eks. udtaler sønnen *r* som i rigsmål, f.eks. *kro:n* (krone, 101) – i stedet for at bruge faderens dialektudtale *kRo'nən* (102;

med et snurret tungespids-*R* næsten som i engelsk). Sønnen har heller ikke det let genkendelige “våde” *t* (dannet med tungen mod tændernes bagside), som hører hjemme i alle dialekter nord for Limfjorden. Faderen bruger det fast; det er bare ikke markeret i teksten.

Vendelbomålets øvrige stærkt iørefaldende afvigelser fra rigsmålets konsonanter er også opgivet i sønnens sprog. Han bruger ikke *tj-* og *j-* (svarende til rigsmålets *k-* henholdsvis *g-*) foran *i*, *y*, *e* og *ø*. Hvor faderen endnu udtaler *jès* (gæs, 10) og *jik* (gik, 14), er sønnen gået over til at sige *gès* (15) og *gik* (63); og medens faderen siger *tjòbt* (købt, 79), bruger sønnen i et ord med samme optakt udtalen *kòknə* (køkkenet, 89).

På tilsvarende måde har sønnen opgivet vendelbomålets *-ntj* (el. *-nt*), *-ltj* (el. *-lt*), samt *-j* i slutningen af ord (svarende til rigsmålets *-nt*, *-lt*, *-nd*). Medens faderen siger *be¹jòntj* (el. *-¹jònt*) (begyndte, 91 hhv. 79), er det hos sønnen blevet til *be¹gønt* (78); og til faderens *kàlt* (kaldte, 80) svarer sønnens *kalt* (68). Faderens vendsysselsk-klingende *ej'* (ind, 111), *hèj* (han, 27), *hujər* (hundrede, 83) har sønnen tilnærmet rigsmålet med formerne *en'* (1), *han* (65), *hunrə* (45). Ud over disse ord, som begge bruger i teksten, kan man finde mange tilsvarende eksempler. Lidt for sig selv går ordet “ikke”, som i faderens dialekt hedder *ijntj* eller *ijn*, og som i sønnens regionalsprog kan antage adskillige former på vejen mod rigssprogsudtalen: *ijtj* (68), *ijt* (30), *ek* (20), *ekə* (37 – i øvrigt undtagelsesvis med afsmitning på faderen i næste linje: *e:kə*).

Et sidste dialektalt konsonantræk, sønnen har distanceret sig fra, er bortfaldet af *-ð* i slutningen af ord. Faderen siger på godt vendelbomål *fø·n* (føden, 111) og *¹mèl₁maər* (melmadder, 56), medens sønnen i ord af samme opbygning har overtaget rigsmålets *-ð*: *-siðən* (78), *sluð'ər* (88). Selv i ord med “glider” (se ndf.) har han *-ð*: *uw'ð* (ud, 34), *¹nu-tij'ðən* (nutiden, 114).

Mange af vendelbomålets **lange vokaler** er forskudt i retning af mere lukkede lyd, sammenlignet med rigsmålet. Til rigsmålets *eː*, *øː*, *oː*, *åː*, *aː* svarer typisk *iː*, *yː*, *uː*, *oː*, *òː*, og svarende til rigsmålets *iː*, *yː*, *uː* er der udviklet såkaldte “glidere”: *ij*, *yj*, *uw*. Af disse særlige langvokaler ses kun “gliderne” bevaret i sønnens sprog: *-skuw'r* (skur, 54),

prij's (pris, 55); jf. også eksemplerne sidst i forrige afsnit. Ellers har sønnen overtaget rigsmålets langvokaler; han siger *he·lā* (hele, 66), *ko·n* (kone, 89), *sto·r* (stor, 10), *få·* (få, 119), *har* (har, tryksv., 113), *sa·* (sagde, 45) – modsat faderens *hi·lā* (59), *ku·n* (99), *stu·ə* (store, 79 mv.), *fo* (få, tryksv., 114), *hò·r* (har, 110) el. tryksv. *hò* (74), *sò·* (sagde, 47). Faderens *si·l* (selv, 52) er tilmed i sønnens mund blevet kortvokalisk som i rigsmålet: *sèl·* (40).

Et tilsvarende billede tegner sig for korte a-lyd foran n-lyd. Medens det i faderens dialekt hedder *gān·* (gang, 33), *ò·n̄tj* el. *ò·n̄t* (andet, 42), har sønnen overtaget rigsmålets *gan·* (39), *anəð* (120). Også i de fleste andre, mindre systematiserbare tilfælde, hvor der er forskel på vendelbomålets og rigsmålets kortvokaler, følger sønnen rigsmålet. Han siger f.eks. *kom* (kom, tryksv., 87), *fik* (fik, 101), *blew* (blev, tryksv., 1) – medens faderen har *kam* (33), *fæk* (102), *bløw* (36 mv.).

Bøjning

Af bøjningsformer, der afslører sønnens baggrund i jysk eller endog vendsysselsk dialekt, skal først og fremmest nævnes de karakteristiske datids- og tillægsformer m.v. på *-ə*, svarende til rigsmålets *-ede*, *-et*: *plø·ə* (pløjede, 6), *lokə* (lukket, 88), *gra·wə* (gravet, 77) etc. Eller bestemthedsformerne for intetkønsord med samme endelse, svarende til rigsmålets *-et*: *læsə* (læsset, 30), *køknə* (køkkenet, 89) etc. På begge disse punkter er der god overensstemmelse med faderens sprog, hvad læseren let selv vil kunne overbevise sig om. Kun i enkelte tilfælde slumper sønnen til at bruge rigsmålsformen: *få·əð* (fået 113, m.var. 46), *ma·lət* (malet, 55). Det afsluttende *-ə* i vendelbomålets datids- og tillægsformer er i øvrigt ikke udtryk for manglende apokope (jf. ovenfor), idet dialekten engang har haft et afsluttende *-ð*, som “dækkede” for svagtryksvokalen (< **lokəð*, **læsəð* etc.).

Også den datids- og tillægstype, der helt savner en fra rigsmålet forventet endelse, har sønnen bevaret: *fløt* (flyttede, 1), *hit* (hittede, 24) – om typens oprindelse, se ovf. under apokope. Men man finder flere eksempler i faderens replikker, f.eks. *hjèt* (hed, 47), *høt* (hørte, 92); og

sønnens *hø'rt* (hørt, 61) kunne tyde på, at bøjningstypen er på retur i hans regionalsprog.

Ordforråd

Hvad ordforrådet angår, tyder teksten på en betragtelig distance mellem sønnens og faderens sprog. Det springer straks i øjnene, at sønnen omtaler sig selv som *jè* (jeg, 54 m.v.), medens faderen anvender det jyske *a* (51 mv.). Og sønnen siger *mèl'am* (mellem, 50) i en sammenhæng, hvor faderen vil anvende *å* (af, 51). Men bortset fra disse tilfælde kan man ikke umiddelbart sammenholde deres glosevalg; indtrykket af distance må hvile på et helhedsindtryk af deres sprog hver for sig.

Sønnen bestræber sig naturligt nok – i denne samtale med sin gamle fader om fortidige lokale begivenheder – på at bruge et mere dialektpræget sprog end i andre situationer; f.eks. siger han *sò'nt* (sådan, 2 og 54), *fø'ð* (brødføde, 20), *si'l* (selv, 52), *rèjti* (rigtigt, 68), *såmti* (somme tider, 104) – dialektale ord og udtaler, han nok ville erstatte med mere rigsmålsnære, hvis han talte med en rigsmålstalende. Hvor han ikke bevidst tager dette hensyn, “dumper han i” og bruger dialektfremmede gloser, som er naturlige i hans regionalsprog: *husk* (huske, 45), *lelə* (lille, 20), *'nu₁tij'ðən* (nutiden, 114) – og som faderen jo også uden videre forstår, selv om han nok snarere ville sige: **hò'w* (huge), **betə* (bitte), **'no om₁da'w* (nu om dage). Jf. også de abstrakte rigsmålsord til slut i afsnittet om apokope.

Omvendt bruger faderen en række ældre dialektgloser, som sønnen forstår, men som næppe længere tilhører hans naturlige sprog: *tøt* (tykte = syntes, 18), *həlsən* (ellers, 35), *'nu'kòn* (nogetkorn = i nogen grad, lidt, 35), *bè'r* (bedre = klare, 56), *æ 'betə₁kòn* (et bittekorn = en smule, 60), *si'n* (siden = efter, 71), *'a'wt₁neŋən* (aftningen = aftenen, 41). At han så også – da de til slut snakker om nutiden – låner fra rigsmålet (f.eks. *'lyjsbeləðər*, 117), er en sag for sig.

I randområdet af denne problemstilling finder man også eksempler på ord, der i faderens dialekt og sønnens regionalsprog har fået så forskellig form, at det kan diskuteres, om de overhovedet længere opfattes som sam-

me ord – eller simpelthen er modsvarigheder i de to sprog. Jeg tænker på eksempler som sønnens *'mēj(·)əð* (meget, 81 etc.) over for faderens *møj'* (59 etc.), eller sønnens *mo·sən* (mosen, 2) over for faderens gamle (ubestemte) enstavelsesform *mu's* (13). Jf. også parret *anəð – òntj*, omtalt tidligere i forbindelse med kortvokalerne.

Konklusion

Sammenfattende kan man om det herbehandlede regionalsprog sige, at det smukt bekræfter de tommelfingerregler for fastholdelse og opgivelse af dialektale træk, som blev opstillet s.27 som resumé af tidligere regionalsprogsundersøgelser: De bedst bevarede dialekttræk i sønnens sprog er de prosodiske (med apokope, tryk- og stødforhold) og hvad der står i nær sammenhæng hermed (sætningsintonation). Af dialektens rigsmålsfremmede lyd finder man nogle få konsonanter og konsonantforbindelser bevaret forrest i ordene (*ð-*, *w-*, *hw-*, *hj-*), ligesom de såkaldte “glidere” er intakte (*ij*, *yj*, *uw*); resten har stort set måttet vige for rigsmålsnormen. Af dialektens bøjningssystem viderefører sønnens regionalsprog stort set kun endelsen *-ə* (i datid, tillægsform og bestemt form). Sit ordforråd har regionalsproget i altovervejende grad fra rigsmålet.

Litteraturliste

- Bengtson, Kim Daniel Bjarne: Danske Folkemål 27:25-81, 1985. Yngre regionaldansk. En kvantificerende, sociofonetisk analyse af sprogbrugsvariationen i Øster Hanherred.
- Bjerrum, Marie: Rigsmålets grænser. At færdes i sproget (s.35-42). Kbh. 1975.
- Bøggild-Andersen, Boel: Ord&Sag 2:23-30, 1982. En vestjysk herredsskriver og hans baggrund – træk af sproget i Skast herreds tingbøger 1636-1640.
- Ejskjær, Inger: Dialektstudier 1:7-50, 1964. Regionalsprog og lokalt vestjysk regionaldansk.
- Geist, Hanne Louise & Mogens Baumann Larsen: Dialektstudier 3:137-168, 1974. Lokalsprog og regionalsprog på Bornholm.
- Grønnum (Thorsen), Nina: ARIPUC 22:1-23, 1988. ARIPUC 23:1-85, 1989. Standard Danish intonation.
- Hansen, Elisabeth & Jørn Lund (red.): Skolen, Samfundet og Dialekten. Frederikshavn, 1983.

- Jensen, Anker: *Dania* V:213-231, 1898. Sproglige Forhold i Åby Sogn.
- Jensen, Ella: *Dialektstudier* 2:197-270, 1967. Om sproget i Århus 1900-1910.
- Jul Nielsen, B. & Magda Nyberg: *Danske Folkemål* 30:31-87, 1988. *Danske Folkemål* 31:119-153, 1989. Talesprogsvariationen i Odder kommune.
- Kristensen, Kjeld: *Dialektstudier* 4:29-109, 1977-79. Variationen i vestjysk stationsbymål (Vinderup). *Dialektstudier* 4:161-236, 1977-79. Kvantitative blandingsprogsstudier. *Danske Folkemål* 22:29-124, 1980. Situationsafhængig sprogbrug hos vestjyske skoleelever.
- Lisse, Chr.: *Dialektstudier* 1:171-208, 1964. Nogle lydligge restitutioner i ømålene.
- Lund, Jørn: *Danske Studier* 72:62-82, 1977. Regionalsprogsstudier.
- Nyberg, Magda: *Danske Folkemål* 33:159-168, 1991. Unge sønderjyders rigsmålstilegnelse.
- Pedersen, Inge Lise: *Danske Folkemål* 27:83-102, 1985. Dialektudtynding på Fyn.
- Pedersen, Karen Margrethe: *Dialekt, regionalsprog, rigssprog*. Institut for grænseregionsforskning. Åbenrå 1977.
- Skautrup, Peter: *Danske Studier* 18:97-111, 1921. Om Folke- og Sprogblanding i et vestjysk Sogn.
- Thorsen, Nina & Bent Jul Nielsen: *ARIPUC* 15:1-12, 1981. Fundamental frequency patterning and sentence intonation in two Jutlandic dialects.